

FÖRDJUPNING

BNP kan tolkas på många olika sätt

Sveriges BNP-tillväxt har varit högre än i många andra länder sedan finanskrisen, men det har inte resulterat i motsvarande ökning i materiellt välstånd eftersom befolkningstillväxten samtidigt har varit högre i Sverige. Vid analyser av välståndsutvecklingen behöver dessutom utvecklingen av bytesförhållandet beaktas. Andelen av befolkningen som är i arbetsför ålder är en annan faktor som behöver beaktas vid analys av ekonomins funktionssätt. Det är viktigt att välja rätt mått för att göra en rättvisande jämförelse av utvecklingen mellan länder. Valet av mått spelar stor roll.

BNP används i många sammanhang för att mäta den ekonomiska utvecklingen och värdera resultatet av den ekonomiska politiken. Ofta görs jämförelser mellan länder. Det är dock lätt att gå fel i användandet av statistiken och det är inte ovanligt med missvisande jämförelser som påstås visa något som egentligen inte styrks av BNP-statistiken. Ett exempel är den svaga BNP-tillväxten i Japan de senaste åren som ofta tas som intäkt för att välståndet i Japan har ökat svagt. Men med hänsyn till Japans minskande folkmängd har utvecklingen inte varit så svag. Välståndet, mätt med BNP per invånare, har exempelvis ökat nästan lika snabbt i Japan som i Sverige sedan 2005. Denna fördjupning beskriver Sveriges och ett antal jämförbara länders BNP-utveckling med fokus på perioden 1995–2014.

Beskrivningen begränsas till det genomsnittliga materiella välståndet mätt med BNP per invånare. Fördelningen av inkomsterna och andra aspekter som mängden fritid, folkhälsan och miljön är så klart också mycket viktiga för den upplevda välfärden.

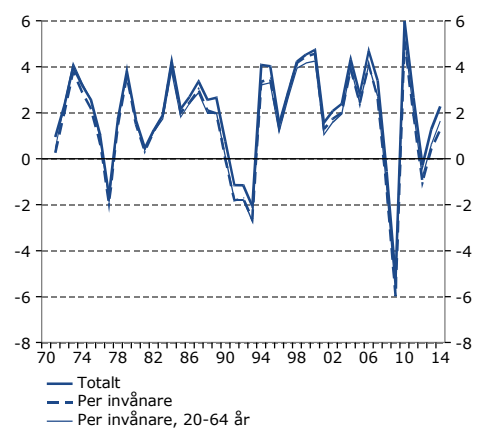
BNP-tillväxt i Sverige och ett antal liknande länder

Detta avsnitt beskriver den ekonomiska utvecklingen i Sverige och ett antal OECD-länder mätt med ett antal olika BNP-mått under främst perioden 1995–2014. I nästa avsnitt beskrivs BNP-nivån.

TILLVÄXTEN I SVERIGE HAR MATTATS AV SEDAN MITTEN AV 2000-TALET

BNP i fast pris ökade i Sverige med i genomsnitt 1,80 procent per år mellan 1970 och 1995 (se tabell 19 och diagram 134).

Diagram 134 BNP i Sverige
Procentuell förändring, fasta priser

Källa: OECD och Konjunkturinstitutet.

Tioårsperioden därefter blev tillväxten betydligt högre, i genomsnitt 3,10 procent. Det förklaras främst av en stark underliggande produktivitetstillväxt, men också av återhämtningen i sysselsättningen efter 1990-talskrisen.

Tabell 19 BNP och folkmängd i Sverige 1970–2014

Genomsnittlig årlig procentuell förändring

	70–95	95–05	05–14
BNP, fast pris	1,80	3,10	1,54
<i>Invånare, totalt</i>	0,37	0,22	0,79
BNP per invånare	1,42	2,87	0,74
<i>Invånare 20–64 år</i>	0,33	0,38	0,60
BNP per invånare 20–64 år	1,47	2,71	0,93
BNP, löpande pris	9,51	4,44	3,36
<i>BNP-deflator</i>	7,57	1,30	1,80
<i>Deflator inhemsk användning</i>	7,77	1,88	1,82
Real BNP	1,62	2,51	1,52
Real BNP per invånare	1,24	2,27	0,72

Anm. Geometriskt medelvärde för tillväxten mellan indikerade år.

Källor: OECD och Konjunkturinstitutet.

I mitten av 2000-talet mattades produktivitetstillväxten av vilket innebar lägre BNP-tillväxt. Dessutom innebar den globala finanskrisens utbrott 2008 en kollaps i främst exportefterfrågan och BNP föll med nästan 6 procent 2009. Året därefter steg dock BNP lika mycket. Den genomsnittliga tillväxten mellan 2005 och 2014 har dock bara varit 1,54 procent, vilket främst förklaras av svag produktivitetsoökning.

FÖR ATT ANALYSERA VÄLSTÅNDSUTVECKLINGEN BEHÖVER BEFOLKNINGSTILLVÄXTEN BEAKTAS

BNP-tillväxten är dock inte tillräcklig information för att bedöma utvecklingen i ett lands materiella välstånd. För att göra det måste även befolkningstillväxten beaktas. Utvecklingen av BNP per invånare (BNP per capita) används ofta för att jämföra materiellt välstånd och utvärdera den ekonomiska politiken. I Sverige ökade BNP per invånare med i genomsnitt 2,87 procent per år mellan 1995 och 2005, men endast med 0,74 procent per år mellan 2005 och 2014.

Hög tillväxt i BNP per invånare tolkas ofta som resultatet av en framgångsrik ekonomisk politik. Men den viktigaste produktionsfaktorn är arbetskraft, som har ett nära samband med stor-

leken på den arbetsföra befolkningen. BNP per invånare i arbetsför ålder är därför ett relevant mått på hur väl ett land lyckas utnyttja produktionsresurserna. Detta mått är högt vid hög produktivitet och hög sysselsättningsgrad, det vill säga antalet sysselsatta i förhållande till befolkningen i arbetsför ålder. Här definieras arbetsför ålder som 20–64 år, vilket är en åldersgrupp där majoriteten av invånarna står till arbetsmarknadens förfogande.

I Sverige har BNP per invånare 20–64 år ökat med i genomsnitt 0,93 procent 2005–2014. Det är en snabbare ökning än i BNP per invånare. Totalbefolkningen har således ökat snabbare än den arbetsföra befolkningen, vilket avspeglas i en ökad demografisk försörjningsbörda (se diagram 135). Den snabbare ökningen av befolkningen utanför arbetsför ålder (främst äldre) har med andra ord dämpat den genomsnittliga välbästandsutvecklingen i Sverige. Men den demografiska utvecklingen låter sig inte enkelt påverkas av ekonomisk politik (åtminstone inte på kortare sikt). Det är därför rimligare att studera utveckling i BNP per invånare 20–64 år snarare än BNP per invånare (eller total BNP) vid analyser av hur väl den ekonomiska politiken har bidragit till att skapa materiellt välbästand.

ÄVEN BYTESFÖRHÅLLANDETS UTVECKLING SPELAR ROLL

Det finns ytterligare komplikationer med att tolka BNP per invånare som en indikator på materiellt välbästand. Den vanligen diskuterade statistiken avser BNP i fast pris som beskriver volymtillväxten i BNP. För länder med stor utrikeshandel har dock relativprisutvecklingen på export och import (bytesförhållandet) stor inverkan på köpkraften. Den reala inkomstutvecklingen och därmed den möjliga konsumtionsvolymen behöver då inte följa utvecklingen i produktionsvolymen mätt med BNP i fast pris.

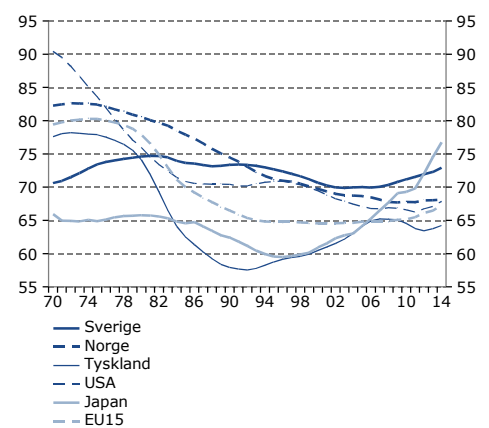
Utvecklingen i Norge är ett bra exempel på detta. När oljepriset stiger förbättras Norges bytesförhållande eftersom exportpriserna stiger mer än importpriserna. Även med en oförändrad produktionsvolym av råolja medger det högre oljepriset en högre konsumtionsvolym i Norge utan att utrikeshandelsnettot försvagas. Den reala köpkraften (inkomsten) har därmed förbättrats.

Real BNP speglar därför bättre konsumtionsmöjligheterna än BNP i fast pris. Real BNP beräknas genom att BNP i löpande pris deflateras med prisutvecklingen för inhemsk användning, det vill säga summan av investeringar samt hushållens och den offentliga sektorns konsumtion. Under perioder med stor förändring i bytesförhållandet blir det en betydande skillnad i utvecklingen av BNP i fast pris och real BNP.

Sett över hela perioden mellan 1970 och 1995 försämrades Sveriges bytesförhållande något, men med stora variationer en-

Diagram 135 Demografisk försörjningsbörda

Personer utanför arbetsför ålder, procent av arbetsför befolkning (20–64 år)

Källa: OECD.

Diagram 136 Bytesförhållandet i Sverige

Index 2014=100

Anm. Exportpris dividerat med importpris enligt nationalräkenskaperna.

Källa: SCB.

skilda år framför allt beroende på kraftiga variationer i oljepriset (se diagram 136). Sammantaget innebar försämringen i bytesförhållandet att BNP-deflatoren växte något långsammare än deflatoren för inhemsk användning, men det var ingen stor skillnad (se tabell 19).

Under nästföljande tioårsperiod försämrades bytesförhållandet trendmässigt, vilket urholkade köpkraften i BNP-utvecklingen. Under denna period bidrog bland annat kraftigt stigande oljepris och svag prisutveckling för exporten av bearbetade varor till det försämrade bytesförhållandet. Den svaga relativprisutvecklingen för utrikeshandeln med bearbetade varor kan till stor del förklaras av den starka produktivitetstillväxten i Sverige inom stora delar av industrin som bidrog till snabbt fallande priser på den viktiga exporten av dessa produkter.⁷⁰ Deflatoren för inhemsk användning, som används för att beräkna real BNP, ökade i genomsnitt 0,58 procentenheter snabbare än BNP-deflatoren som används för att beräkna BNP i fast pris (BNP-volymen). Real BNP per invånare, som alltså bättre beskriver utvecklingen i levnadsstandard, ökade därmed i genomsnitt bara med 2,27 procent per år 2005–2014 jämfört med BNP per invånare (fast pris) som ökade med 2,87 procent i genomsnitt under samma period.

Sedan 2005 har bytesförhållandet stabiliserats (se diagram 136). Stigande oljepris har bidragit till fortsatt försämring, men relativprisutvecklingen för utrikeshandeln med andra produkter har gått i motsatt riktning. Det kan åtminstone delvis förklaras av att produktivitetstillväxten i Sverige har mattats av mer än i flera andra länder sedan 2005. Eftersom bytesförhållandet har stabiliserats är det därmed inte längre någon stor skillnad i utvecklingen av real BNP och BNP i fast pris i Sverige.

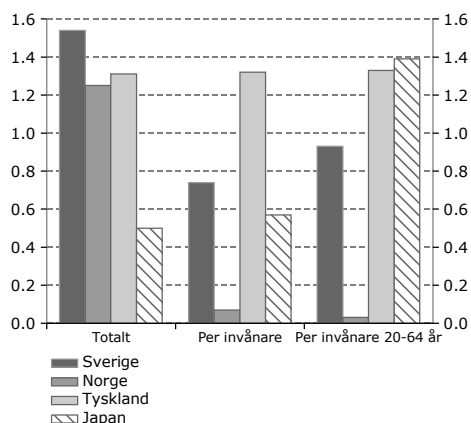
STOR SKILLNAD I BEFOLKNINGSTILLVÄXT MELLAN ENSKILDA LÄNDER PÅVERKAR TOLKNINGEN AV BNP

Under perioden från 2005 till 2014 ökade Sveriges BNP i fast pris med i genomsnitt 1,54 procent per år, vilket kan jämföras med 1,31 procent i Tyskland, 1,25 procent i Norge och 0,50 procent i Japan (se tabell 20 och diagram 137). Detta har ibland tolkats som att återhämtningen i Sverige efter finanskrisen har varit jämförelsevis snabb.

Samtidigt har dock folkmängden i Sverige ökat snabbare 2005–2014 än i många andra länder, både till följd av högre födelsetal och högre invandring. Det har inneburit att Sveriges

Diagram 137 BNP-tillväxt 2005–2014

Genomsnittlig årlig procentuell förändring, fast pris

Källor: OECD och Konjunkturinstitutet.

⁷⁰ Se fördjupningarna "Det svenska bytesförhållandets utveckling åren 1998–2012" i *Konjunkturläget*, juni 2013 och "Varför har bytesförhållandet försämrats de senaste 10 åren?" i *Konjunkturläget*, augusti 2004 för en beskrivning av orsakerna till försämringen av bytesförhållandet i Sverige under denna period.

relativa BNP-tillväxt per invånare inte har varit lika stark.

I Sverige ökade BNP per invånare med i genomsnitt 0,74 procent per år, medan den i Tyskland, där folkmängden var i stort sett oförändrad, ökade med 1,32 procent per år. I Norge var befolkningstillväxten hög och BNP per invånare ökade i genomsnitt med endast 0,07 procent per år. I Japan föll folkmängden, vilket innebär att BNP per invånare ökade något mer än BNP totalt: 0,57 procent per invånare respektive 0,50 procent total BNP-tillväxt per år. Mätt på detta sätt har utvecklingen i dessa 4 länder varit starkast i Tyskland och välståndet i Japan har bara ökat något långsammare än i Sverige men betydligt snabbare än i Norge.⁷¹

Det finns även stora skillnader i utvecklingen av befolkningens sammansättning i dessa länder. Särskilt Japan sticker ut med en arbetsför befolkning (20–64 år) som i genomsnitt har fallit med 0,88 procent per år 2005–2014. Det har inneburit en kraftigt stigande försörjningsbörda sedan slutet av 1990-talet (se diagram 135). Med hänsyn tagen till den fallande arbetsföra befolkningen har Japans BNP-tillväxt varit jämförelsevis hög. BNP per invånare 20–64 år har ökat med i genomsnitt 1,39 procent per år 2005–2014, vilket är den högsta ökningstakten bland de länder som redovisas i tabell 20. Under denna period kan man alltså inte hävda att den ekonomiska politiken i Japan har varit misslyckad baserat på BNP-statistiken.

⁷¹ Som beskrevs ovan ger utvecklingen av real BNP per invånare en bättre beskrivning av välståndsutvecklingen än utvecklingen av BNP i fast pris per invånare. Under perioden 2005–2014 är skillnaden dock inte så stor mellan de två måtten i de här studerade fyra länderna. Under perioden var den årliga ökningen av real BNP per invånare i genomsnitt 0,7 procent i Sverige, 0,3 procent i Norge, 1,2 procent i Tyskland och ca 0,2 procent i Japan.

Tabell 20 BNP-tillväxt 1995–2014 i ett antal länder

Genomsnittlig årlig procentuell förändring

	BNP		BNP per invånare		BNP per invånare 20–64 år	
	95–05	05–14	95–05	05–14	95–05	05–14
Danmark	2,18	0,15	1,81	-0,30	1,95	0,16
Finland	3,83	0,40	3,55	-0,05	3,50	0,41
Frankrike	2,28	0,77	1,68	0,25	1,72	0,46
Tyskland	1,24	1,31	1,14	1,32	1,47	1,33
Japan	1,02	0,50	0,83	0,57	1,12	1,39
Norge	2,91	1,25	2,31	0,07	2,15	0,03
Sverige	3,10	1,54	2,87	0,74	2,71	0,93
Storbritannien	3,03	1,07	2,62	0,33	2,44	0,48
USA	3,41	1,37	2,34	0,54	2,11	0,59
OECD	2,84	1,33	2,12	0,68	1,93	0,73
EU15	2,34	0,64	1,92	0,20	1,92	0,37

Anm. Geometriskt medelvärde för tillväxten mellan indikerade år.

Källor: OECD och Konjunkturinstitutet.

Nivån på köpkraftsjusterad BNP per invånare används för att jämföra levnadsstandard mellan länder

Ett lands materiella välstånd beskrivs ofta med nivån på BNP per invånare. Utvecklingen över tid kan beskrivas med tillväxten i real BNP per invånare, vilket gjordes i det föregående avsnittet. Men det är ofta också intressant att jämföra nivån mellan länder. OECD och Eurostat publicerar regelbundet beräkningar av köpkraftsjusterad BNP per invånare i gemensam valuta för ett stort antal länder så att välståndsnivån kan jämföras.

Utgångspunkten i dessa beräkningar är BNP i löpande pris uttryckt i nationell valuta som redovisas i de enskilda ländernas nationalräkenskaper. Problemet är att beräkna ett mått som är relevant att jämföra mellan länder. Det räcker då inte att räkna om till en gemensam valuta med observerade marknadsnoteringar på växelkurser eftersom relativa prisnivåer skiljer sig kraftigt mellan många länder. Sverige är exempelvis ett relativt ”dyrt” land att leva i med hög prisnivå jämfört med många andra OECD-länder. OECD och Eurostat gör i samarbete med nationella statistikmyndigheter direkta prisjämförelser för ett stort antal produkter i alla OECD-länder ungefär vart tredje år. Baserat på dessa beräknas en så kallad köpkraftsparitet (purchasing power parity, PPP). Tolkningen av köpkraftspariteten (PPP) för

exempelvis Sverige ett visst år är att den visar den växelkurs för kronan som skulle behövt råda för att de varor och tjänster som säljs i Sverige detta år skulle ha kostat lika mycket som i ett genomsnitt av andra länder (alla OECD-länder).⁷² Köpkraftspariteten används sedan för att konvertera BNP i löpande pris i nationell valuta till en gemensam valuta. Detta mått, det vill säga köpkraftsjusterad BNP, är ett relevant mått för att jämföra välbefinnande mellan länder.

Köpkraftsjusterad BNP per invånare uttrycks i löpande pris. Förändringen över tid speglar därmed inte bara volymtillväxt utan även penningvärdesförsämring (inflation). Därför redovisas oftast måttet i form av ett index där genomsnittet för alla OECD-länder sätts till 100 alla år.

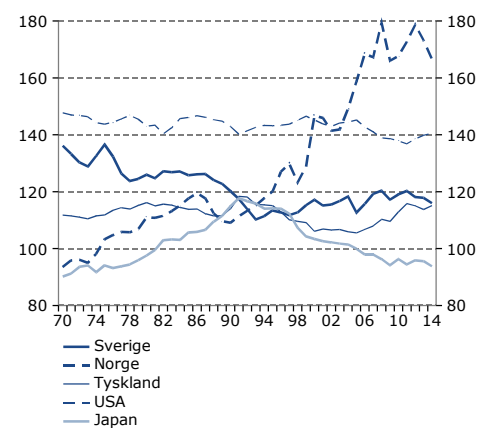
HÖGRE KÖPKRAFTSJUSTERAD BNP PER INVÅNARE I SVERIGE ÄN I OECD

Sveriges köpkraftsjusterade BNP per invånare var 2014 ca 16 procent högre än genomsnittet för OECD-länderna, vilket visas av indexvärdet 116 för Sverige i diagram 138.⁷³ Tyskland hade ungefär samma BNP per invånare, men USA är betydligt rikare med ett indexvärde på 140 och Japan fattigare med ett indexvärde på 94. I början av 1970-talet var Sveriges relativa BNP-nivå betydligt högre, men Sverige halkade sedan efter fram till mitten av 1990-talet. Till stor del kan detta förklaras av en konvergens av arbetsproduktivitetens nivåer inom OECD, det vill säga att fattigare länder närmade sig Sveriges högre arbetsproduktivitetsnivå. Eftersläpningen jämfört med USA, som hela tiden har haft en högre köpkraftsjusterad BNP per invånare än Sverige, kan dock inte förklaras av konvergens.

Sedan mitten av 1990-talet har dock Sveriges köpkraftsjusterade BNP per invånare ökat något mer än i OECD-länderna i genomsnitt. Sett över hela perioden 1995 till 2014 har utvecklingen i Sverige varit ungefär lika stark som i Tyskland, men starkare än i USA och betydligt starkare än i Japan. De allra senaste åren syns en svag tendens till att Sverige faller tillbaka något mot OECD-genomsnittet. Det beror delvis på att återhämtningen efter finanskrisen nu har blivit starkare i många andra OECD-länder så att de har kunnat närma sig Sverige.

Diagram 138 Relativ BNP-nivå per invånare

Köpkraftsjusterad BNP per invånare, index OECD=100

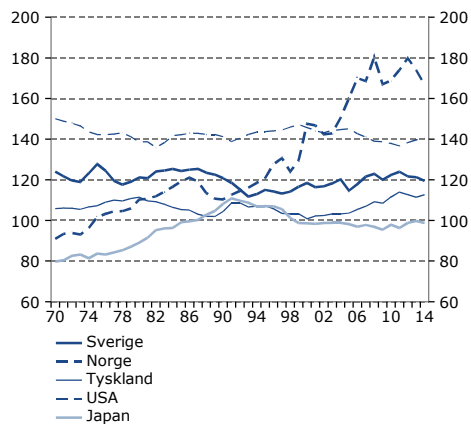
Källa: OECD.

⁷² Denna metod används för att beräkna prisnivåer för den inhemska användningen. För export och import används den faktiska (marknadsnoterade) växelkursen eftersom dessa produkter bevisligen har handlats över nationsgränser och därmed har ett relevant pris. Den totala köpkraftspariteten för BNP beräknas som ett vägt genomsnitt av relativpriser för inhemska användning och marknadsnoterade växelkurser för utrikeshandeln.

⁷³ I jämförelsen ingår OECD:s 34 medlemsländer som är 21 EU-länder (alla 28 utom Bulgarien, Cypern, Kroatien, Lettland, Litauen, Malta och Rumänien) samt Australien, Chile, Kanada, Island, Israel, Japan, Mexiko, Norge, Nya Zeeland, Schweiz, Sydkorea, Turkiet och USA.

Diagram 139 Relativ BNP-nivå per invånare 20–64 år

Köpkraftsjusterad BNP per invånare 20–64 år, index OECD=100

Källa: OECD och Konjunkturinstitutet.

Starkast välfärdsutveckling sedan 1995 bland OECD-länderna har skett i Norge. Redan 1995 var Norge ca 20 procent rikare än OECD-genomsnittet, men sedan dess har Norges avstånd till genomsnittet ökat till ca 70 procent. Det beror inte så mycket på att volymtillväxten i BNP per invånare varit starkare (se tabell 20) utan på att oljeprisuppgången har förbättrat Norges bytesförhållande. Den ökade produktionsvolymen har gett mycket större ökning i köpkraft tack vare relativprisuppgången på den viktigaste exportprodukten.

Precis som vid tillväxtjämförelserna är det dock viktigt att ta hänsyn till befolkningens ålderssammansättning för att kunna utvärdera hur väl ekonomins produktion har utvecklats i förhållande till möjlig arbetsinsats. I diagram 139 jämförs köpkraftsjusterad BNP per invånare 20–64 år mellan samma länder som tidigare. Mätt på detta sätt ligger Sverige något bättre till 2014 med ett indexvärde på 118, alltså 18 procent mer produktiv ekonomi än genomsnittet för OECD-länderna. Den relativt svagare utvecklingen för Sverige sedan början av 1970-talet har inte heller varit alls lika markant som för BNP per invånare. En delförklaring till Sveriges höga BNP per invånare i början av 1970-talet var att den demografiska försörjningsbördan då var lägre i Sverige än i flera andra OECD-länder (se diagram 135).

Den japanska utvecklingen sedan mitten av 1990-talet har också påverkats kraftigt av den demografiska utvecklingen. Köpkraftsjusterad BNP per invånare var i Japan 18 procent högre än genomsnittet i OECD 1992 (se diagram 138). Välfärdet i Japan har sedan dess utvecklats betydligt svagare än i omvärlden och köpkraftsjusterad BNP per invånare föll till 6 procent under OECD-genomsnittet 2014. Denna svaga utveckling beror till stor del på en stigande demografisk försörjningsbörda, med svag utveckling av den arbetsföra befolkningen. Köpkraftsjusterad BNP per invånare 20–64 år utvecklades betydligt bättre än BNP i förhållande till hela befolkningen och föll bara från 10 procent över OECD till strax under OECD-medelvärdet 2014 (se diagram 139).

Sammanfattning

Total BNP-tillväxt i fast pris är den statistik som är överlägset mest diskuterad bland prognosmakare och bankekonomer. Men detta mått duger inte till för att analysera utvecklingen av levnadsstandarden. För en sådan analys är utvecklingen i real BNP per invånare ett mycket bättre mått. För att analysera hur väl den ekonomiska politiken har bidragit till att skapa materiellt välfärd är det dock rimligare att relatera BNP-tillväxten till ut-

vecklingen av den arbetsföra befolkningen. BNP per invånare 20–64 år är en bättre indikator på hur väl det ekonomiska systemet fungerar.

Det är också viktigt att skilja på nivåer och tillväxt. Många länder kan uppvisa hög tillväxt eftersom de har en låg BNP-nivå per invånare. Många rika länder har haft jämförelsevis låg BNP-tillväxt under senare år, men har trots det en hög nivå på det materiella välståndet.

BNP-tillväxten i Sverige har varit jämförelsevis hög sedan 2005, men det beror till stor del på snabbt stigande befolkning i arbetsför ålder. BNP per invånare 20–64 år har vuxit något snabbare än genomsnittet för alla OECD-länder. Samtidigt har den demografiska försörjningskvoten stigit snabbare i Sverige, vilket har medfört att BNP per invånare har ökat ungefär som genomsnittet i OECD.

Detta kan tolkas som att Sveriges ekonomiska politik har varit relativt framgångsrik eftersom den har skapat något högre BNP-tillväxt i förhållande till arbetsför befolkning än ett genomsnitt av jämförbara länder. Men det finns flera länder som har lyckats bättre, till exempel Japan och Tyskland, och OECD-genomsnittet dras ner av den mycket svaga utvecklingen i stora delar av euroområdet under denna period.

Den svaga BNP-tillväxten i Japan beror till stor del på fallande arbetsför befolkning och välståndet har inte alls utvecklats lika svagt som BNP-tillväxten indikerar. Det är alltså viktigt att ta hänsyn till befolkningsutvecklingen vid jämförelser av BNP-tillväxt mellan länder.⁷⁴

Nivån på det materiella välståndet mått med köpkraftsjusterad BNP per invånare har varit relativt stabilt 15–20 procent högre i Sverige än genomsnittet i OECD-länderna sedan år 2000. Mått per invånare i arbetsför ålder är den relativa inkomsten något högre, ca 20 procent högre än i OECD.

⁷⁴ Se även fördjupningen "Folkmängdsförändring spelar roll vid tillväxtjämförelser" i *Konjunkturläget*, mars 2014.